

Okoliščine pri odmeri kazni

Janez Šinkovec — predsednik okrožnega sodišča v Novi Gorici

I.

V želji, da bi na območju okrožnega sodišča Nova Gorica ugotovili napore sodišč za individualizacijo kazenskih sankcij, smo pregledali 784 kazenskih zadev iz obdobja 1963—1965, in to ne glede, na katera kazniva dejanja se zadeve nanašajo. Takšen način analize je do neke mere problematičen, ker obsega tudi manj nevarna kazniva dejanja in otežuje primerjavo. Ker pa je bil naš interes usmerjen predvsem na vprašanje, kaj sodišča jemljejo za olajševalne in kaj za obteževalne okoliščine, in na ugotovitev, od kod črpajo zadevne podatke, omenjena pomanjkljivost metode v tem primeru ni tako bistvenega pomena.

II.

Območje okrožnega sodišča v Novi Gorici je zanimivo po izredno nizki kriminaliteti. Štetje prebivalstva je bilo opravljeno v letu 1961. V tem letu je bilo v SR Sloveniji obsojenih 0,62 % oseb od vsega prebivalstva; v Ajdovščini 0,25 %, v Idriji 0,25 %, v Novi Gorici 0,27 % in v Tolminu 0,17 % oseb. Ugotavljati vzroke, ki vplivajo na nizko kriminaliteto, je razmeroma težavna naloga in niti ne spada v okvir pričujoče teme.

Za oris splošne situacije glede kriminalitete v letih 1963—1965 navajamo nekaj podatkov. Moški so bili obsojeni kot storilci kaznivih dejanj v 84 % primerov, ženske pa v 16 % (v Sloveniji so se ženske pojavile kot storilke v 19,17 % primerov).

Mnogokrat izhajamo iz domneve, da državljani, ki jih veže družina, resneje premišljajo, ali bi storili kaznivo dejanje ali ne. Podatki za Goriško in za Slovenijo kažejo:

	Goriška 1963—1965	SR Slovenija 1964
samskih	41,8 %	34 %
poročenih	51,7 %	58 %
razvezanih	3,0 %	5,6 %
vdovcev	2,8 %	2,4 %

V nekaterih okoliščinah Slovenije, ki so gospodarsko močnejše razviti, odpade precejšen del kriminalitete na priseljene osebe. V obdobju, ki ga obravnavamo, smo ugotovili, da 82,5 % obsojenih oseb izvira iz Goriške, 8,5 % iz drugih krajev Slovenije, 7,1 % iz drugih republik, tujih državljanov pa je le 1,9 %.

Glede starosti kažejo najvišjo frekvenco starostne skupine od 26. do 30. leta — kar 18,1 %, nato sledi skupina od 22. do 25. leta — 15 % in od 31. do 35. leta — 14 %. Osebe, ki spadajo v starostno skupino mlajših polnoletnikov, predstavljajo 11 % obsojencev.

Tudi dejstvo, da ima kdo otroka, ne vpliva tako pomembno na izvrševanje kaznivih dejanj. Brez otrok je bilo 45,8 % obsojencev, z enim otrokom 15,3 %, z dvema otrokoma 20,7 %, s tremi otroki 11 %, s štirimi in več otroki 7,2 %.

Podatki o izobrazbi storilcev kaznivih dejanj dajejo zanimivo podobo in so delno izraz gospodarske strukture našega območja. Z nepopolno osemletko imamo 58,4 % storilcev, s popolno osemletko pa 24 %.

Zgoraj navedeni podatki so do neke mere potrebni, ker dajejo splošno podobo o strukturi obsojenih oseb in torej tako omogočajo določene zaključke.

III.

V zadnjih petih letih se na občinskih sodiščih ustavi kazenski postopek, zavrne obtožba ali se obdolženec oprosti v 31 % primerov, pred okrožnim sodiščem pa v 10 % primerov. Glede na pripad ostane torej razmeroma majhen del zadev, pri katerih se je potrebno ukvarjati z obsodilno sodbo in skladno s tem z individualizacijo kazni.

Individualizacija sankcij je pereče vprašanje, kar nam kaže že analiza izrečenih kazni, ki se najpogosteje pojavljajo. Tako smo ugotovili, da je 70 % vseh kazni zajetih v prvih petih skupinah izrečenih kazni. Največja težnja po enakih kaznih se kaže pri denarnih kaznih, pri zapornih pa so najpogostnejše tiste, ki predstavljajo zakoniti minimum. Pri občinskih sodiščih se kazni treh mesecev pojavlja v 25 %, pri okrožnem sodišču pa v 24 % primerov. Denarna kazni je bila v navedenem obdobju največkrat izrečena v znesku 5000 S din (v 15 % primerov). Delni razlog za takšno izrekanje kazni so pogosto zakoniti predpisi, neredko pa kažejo rezultati na težnjo sodnikov k enostavnejšemu obravnavanju, k izogibanju uporabe omilitvenih določb ali obrazlaganja nekoliko strožjih kazni. Če na podlagi navedenih podatkov je brez globljega proučevanja jasno, da je individualizacija kazenskih sankcij precej problematična. Ne glede na okoliščine, da se v praksi najpogosteje pojavljajo enake kazni, je nadaljnje proučevanje, od kod so bile vzete okoliščine, potrdilo ugotovljene težnje.

IV.

Olajševalne okoliščine so v odnosu na obteževalne v velikem nesorazmerju. Tako je obteževalnih okoliščin, statistično vzeto, skoraj šestkrat manj; to je razumljivo, ker gre za blage pojavne oblike kriminalitete in skladno s tem za težnjo sodišč, da obrazložijo blage kazni. Vendar pa se zastavlja vprašanje, ali okoliščine, ki jih sodišča navajajo, v resnici obstoje. Ugotovili smo, da nekateri sodniki skoraj pri vseh tatvinah naštevajo kot obteževalno okoliščino — predrznost; podobno tudi za druga kazniva dejanja, tako da se po obrazložitvi sodbe zaradi stereotipnih navajanj lahko takoj ugotovi, kateri sodnik je sodil.

Vse okoliščine, ki smo jih ugotovili s pregledom kazenskih zadev, smo vnesli v spodaj navedene tabele. Okoliščine lahko razvrstimo po izvoru, od kod je sodnik črpal podatke, v tri skupine:

1. podatki iz generalij (50,2 % — 34,8 %)
2. podatki iz opisa kaznivega dejanja in drugi podatki, ki jih je sodišče ugotovilo v poizvedbah ali na glavni obravnavi (38,9 % — 46,6 %)

3. drugi podatki, zlasti o storilčevi osebnosti, ki so jih priskrbeli drugi organi ali strokovnjaki, in takšni podatki, ki jih je sodišče ugotovilo z zaslišanjem storilca ali prič glede osebnosti (10,9 % — 18,6 %).

Podatki v oklepaju navajajo odstotke vseh ugotovljenih okoliščin, prvi za olajševalne, drugi za obteževalne, po njihovem izvoru.

V.

Absolutne številke ne bi povedale dosti, zato smo izračunali, kolikšen odstotek predstavlja določena olajševalna okoliščina nasproti vsem olajševalnim okoliščinam.

a) Olajševalne okoliščine

Za olajševalne okoliščine, vzete iz generalij, so sodišča štela:

nekaznovanost	23,19 %
skrb za družino	14,84 %
mladost	5,17 %
sodelovanje v NOV	4,38 %
visoka starost	2,16 %
invalid	0,53 %

Za olajševalne okoliščine iz opisa kaznivega dejanja in iz drugih podatkov, ki so jih ugotovila, so sodišča štela:

priznanje	18,00 %
majhne posledice	5,60 %
povrnjena škoda	5,18 %
lahkomiselnost	3,02 %
izzvanost	2,22 %

deljena krivda	1,68 %
primerno obnašanje po dejanju	1,53 %
razigranost-vinjenost	0,95 %
časovna odmaknjenost	0,53 %
objektivne okoliščine	0,10 %
odpust iz delovne organizacije	0,05 %
slaba notranja kontrola v delovni organizaciji	0,05 %
poškodovanost storilca	0,05 %

Druge olajševalne okoliščine:

slabo zdravje	3,17 %
slabe soc. razmere	2,95 %
težavna mladost	1,43 %
delavnost	1,64 %
nerazgledanost	0,58 %
duševna depresija	0,85 %
slaba družčina	0,10 %

b) Obteževalne okoliščine

Po enakih načelih smo ugotavljali obteževalne okoliščine, ki jih upoštevajo sodišča pri izrekanju kazni.

Iz generalij:

Poprejšnja kaznovanost in nagnjenje h kriminalu 34,77 %

Iz opisa dejanja in drugih podatkov v spisu:

vožnja v vinjenosti	11,08 %
pogostnost dejanj	7,69 %
vztrajnost	6,77 %
napad na družbeno premoženje	5,23 %
žalitev na javnem kraju	3,69 %
nevaren način	2,15 %
velika škoda	2,76 %
zloraba zaupanja, zahrbtnost	4,00 %
predrznost	1,84 %
zloraba službe	0,62 %
neprimerno obnašanje po dejanju	0,62 %

Druge obteževalne okoliščine:

surovost	7,41 %
alkoholičnost	4,31 %
kvaren vpliv na otroka	2,15 %
ugodne premoženjske razmere	1,84 %
brezdelnost	2,76 %
brezobzirnost	0,31 %

Zgoraj navedeni nekakšni sezname olajševalnih in obteževalnih okoliščin so zanimivi predvsem po tem, iz katerega vira črpajo sodniki obrazložitve. Podatki nam kažejo na razmeroma majhne napore sodnikov za proučevanje osebnosti storilcev kaznivih dejanj, saj je pretežen del olajševalnih okoliščin vzet iz generalij obtoženca.

V.

Neredko je bila že izražena kritika na račun splošnih določb o odmeri kazni, ki jih vsebuje 38. čl. KZ. Vendar se tudi te, do neke mere nepopolne določbe v praksi nedosledno uporabljajo. Predvsem smo pri pregledu spisov ugotovili pomanjkljive obrazložitve stopnje kazenske odgovornosti in nagibov, iz katerih je bilo dejanje storjeno. Stopnja kazenske odgovornosti večinoma ni obrazložena, predvsem ne oblika krivde. Razglabljanje o prištevnosti pogosto ne najde ustreznega izraza v določeni kazni, še manj pa v uporabi varnostnih ukrepov. Nagibi storilcev so prikazani s kratkimi ugotovitvami, ki so močno stereotipne in v resnici izhajajo iz opisa kaznivega dejanja (koristoljubje, brezobzirnost itd.). Vse te okoliščine predstavljajo subjektivno stran kaznivega dejanja. Zanimanje teh vprašanj kaže na močno poudarjen občutek sodnikov za objektivne znake kaznivega dejanja.

Kaznovanje ima v naši družbi izrazit namen prevzgojiti storilca kaznivega dejanja. Ob pregledu kazenskih spisov nismo našli primera, ki bi navajal, da je izrečena odmera kazni potrebna tudi zato, da bi storilec, ko bo prestajal kazen, lahko dosegel določeno strokovno kvalifikacijo, dokončal osemletko in podobno ter se tako usposobil za nadaljnje življenje. Da takih primerov ni bilo, je po svoje razumljivo, saj smo šele pred kratkim zvedeli, kakšne možnosti izobraževanja obstoje v kazenskih poboljševalnih zavodih. Ta okoliščina kaže tudi na drugo pomembno vprašanje, da namreč ni smotrno, če se sodnikovo delo z obsojencem konča s pravnomočnostjo sodbe. Sodniki bi pri izvrševanju kazni morali imeti večji vpliv glede tretmana, pogojnega odpusta, izredne omilitve kazni itd. Kazenski postopek, v številni izvrševanje kazni, bi moral biti enoten, kar bi povzročilo spremembo v načinu sodniškega dela, ki je danes žal še preveč kabineten.

Poraja se vprašanje, ali obstoji med okoliščinami, navedenimi v sodbi, in izrečeno kaznijo kakšno sorazmerje. Statistične metode so ob tem poskusu odpovedale. V zbranim gradivu, predvsem pa ob dejstvu, da je zelo velik odstotek enakih kazni, bi lahko sklepali, da kakšnega dokazljivega odnosa ni mogoče najti. Naštevanje okoliščin je več ali manj stvar sodnikove razgledanosti v stranskih vejah kazenskega prava — v kriminologiji, psihologiji in podobno. Neredki pa so tudi sodniki, ki navajajo številne olajševalne okoliščine zaradi pritožbenega sodišča, ki ob navedbi novih olajševalnih okoliščin skoraj redno zniža kazen. Prvi sodnik po navadi ne želi spremenjene sodbe in se pred spremembo

zavaruje z naštevanjem čim številnejših okoliščin.

Kaj tedaj v resnici vpliva na odmero kazni v praksi? Predvsem teža kaznivega dejanja in obtoženčeve socialne razmere. Če dejanje ni posebej nevarno in obtoženec doslej še ni bil kaznovan, sledi po navadi pogojna kazen. Pri povratnikih so bistveni odstopi navzgor redki, vendar še vedno v okviru zakonitih maksimumov, brez uporabe izrednih določb glede povratnikov.

VI.

V okviru individualizacije kazni smo obravnavali tudi pogojne obsodbe. Razlogi, zaradi katerih sodišče izreče pogojno obsodbo, praviloma niso posebej obrazloženi. Sodniki se sklicujejo, da je na podlagi navedenih olajševalnih okoliščin (ob obrazložitvi kazni) izrek pogojne obsodbe utemeljen. Glede pozitivne prognoze najpogosteje navajajo zakonsko dikcijo, da se utemeljeno pričakuje, da bo že sama izrečena kazen, tudi če se ne bo izvršila, dosegla namen kaznovanja. Zato smo morali iz olajševalnih okoliščin zbirati dejstva, ki so vplivala na izrek pogojne obsodbe in ki jih lahko uskladimo z zakonskim predpisom. Poleg pozitivne prognoze določa 48. čl. KZ kot elemente za izrek pogojne obsodbe:

a) okoliščine ob dejanju — Pri 32,2 % pogojnih obsodb nismo našli obrazložitve glede okoliščin ob dejanju, ki bi vplivale na izrek pogojne obsodbe. Kot takšne okoliščine pa se v obrazložitvah pojavljajo: lahkomiselnost, majhna vrednost, pomoč oškodovancu, sam obdolženec je utrpel škodo, nepredvidnost, izzvanost, oškodovančeva sokrivda, objektivni vzroki (pri prometnih deliktih), razburjenost, razigranost — vinjenost, utrujenost, duševna prizadetost, socialna stiska, nerazgledanost.

b) prejšnje življenje — V tej smeri ni bilo obrazloženih 6,3 % sodb. Sicer pa se v obrazložitvah pojavljajo naslednje okoliščine: doslej nekaznovan, mlad, sodelovanje v NOB, starost, družbena aktivnost, dober delavec, pomanjkljiva vzgoja, bolehnost in težavna mladost.

c) obnašanje po dejanju — Obrazloženih ni bilo 14,4 % sodb. Okoliščine za ta element pa so navedene te: skrb za družino, služi vojaški rok, povrnjena škoda, obžalovanje in priznanje, pomoč oškodovancu, nosečnost, bolezen, dober delavec, menjal bivališče, uredil odnose v okolju in dokončal šolo.

VII.

Pogojna obsodba je pogosto izraz sodnikovega notranjega prepričanja o primernosti take sodbe, zato najbrž strogo vztrajanje pri izpolnitvi zakonskih elementov iz 48. čl. KZ niti ni tako bistveno. Utemeljenost tega stališča, ki je strogo pravno vzeto sicer sporno, izhaja iz dejstva, da so redke pogojne obsodbe preklicane. V letih 1961—1965 je bilo na območju okrožnega sodišča Nova Gorica preklicanih le enajst pogojnih obsodb. Kriteriji za izrek pogojnih obsodb pa so močno različni tudi na tako majhnem območju, kakor je goriško okrožje; razlika je še bolj poudarjena, če upoštevamo, da je struktura kazenskih zadev približno enaka. Tako znaša odstotek pogojnih obsodb za navedeno območje od najmanj 23,6 % do največ 65,9 % v letu 1965. Močno vprašljiva pa je redka uporaba nadaljnjega pogoja. V zadnjih treh letih je bilo na goriškem območju takih primerov le 11. Nadaljnji pogoj predstavlja pomemben ukrep glede storilčeve prevzgoje kakor tudi vplivanja na druge. Žal celotna jugoslovanska sodna statistika ne kaže boljšega stanja. Prav tako se pri mlajših polnoletnikih pomanjkljivo uporablja kombinacija pogojne obsodbe in strožjega nadzorstva po skrbstvenem organu. Do leta 1966 na našem območju ni bil izrečen noben takšen ukrep.

VIII.

Starostna skupina mlajših polnoletnikov predstavlja na našem območju med obsojenci 11 %. Od uvedbe tega inštituta se dejstvo, da spada kdo v starostno skupino mlajših polnoletnikov, šteje za olajševalno okoliščino. V resnici se je ta inštitut uporabil prvič šele leta 1966. Uvedba določb o mlajših polnoletnikih je pomemben instrument za individualizacijo kazni, vendar je očitno, da ni zaživel. Tudi zvezna statistika prikazuje enako stanje. V letu 1964 je bilo v SFR Jugoslaviji obsojenih 7366 oseb, ki pripadajo starostni skupini mlajših polnoletnikov, vendar so sodišča izrekla vzgojne ukrepe le proti 26 mlajšim polnoletnim osebam, od tega v štirih primerih strožje nadzorstvo skrbstvenega organa in v 22 primerih oddajo v vzgojni poboljševalni dom. Delen vzrok za takšno stanje je verjetno v pomanjkanju strokovnih služb, ki bi sodelovale s sodišči in ugotavljale duševno razvitost te kategorije oseb, neredko pa tudi pomanjkanje finančnih sredstev pravosodnih organov.

IX.

Med institucije za individualizacijo sankcij moramo šteti tudi sodni opomin. Izrekanje sodnih opominov na našem območju

je stalno upada. Enaka značilnost se kaže tudi za celotno jugoslovansko območje. V letu 1961 je bilo izrečenih 7017 sodnih opominov, v letu 1964 pa 5277; kaže se stalno upadanje, v navedenem razdobju kar za 30 %.

Ob razmišljanju o pogojnih obsodbah, o kratkotrajnih kaznih in o sodnih opominih se kaj pogosto vsiljuje misel, da se nizke kazni in pogojne obsodbe pogosto uporabljajo zaradi nedločnosti sodišč glede uporabe sodnega opomina, zaradi opuščanja določbe 2. odst. 4. čl. KZ in zaradi opuščanja načela in dubio pro reo.

Očitno so torej težnje v kaznovalni politiki in v nekem sorazmerju med tezo dejanja in izrečeno kaznijo, kar spominja na klasično šolo kazenskega prava. Kljub naporom teoretikov in kljub dosedanjim praktičnim možnostim, ki jih daje zakonodajalec, so rezultati še vedno nezadovoljivi. Slišijo se celo močne kritike na račun neenakosti kaznovalne politike, pri čemer se kot kriterij jemljeta izrečena kazen in primerjava s povzročeno škodo oziroma s posledico, ki je v takih analizah skupni imenovalec.

Navedena vprašanja in problemi so se obravnavali tudi na petem posvetovanju Jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo letos v Ohridu. Delavci v pravosodnih organih bi bili dolžni posvečati več pozornosti teoretičnim delom in raziskovanju lastne prakse, kakor to narekuje resolucija omenjenega posvetovanja. Vsa ta problematika postaja vedno bolj pomembna ob upoštevanju sklepov IV. plenuma CK ZKJ, ki ponovno postavlja v ospredje humanizacijo dela organov kazenskega pregona.

X.

Izhajajoč iz resolucije petega posvetovanja Jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo menim, da bi bili pomembni predvsem tile ukrepi:

1. Analiza storilčeve osebnosti naj bo osnova za odmero kazni pri vseh hujših kaznivih dejanjih (ne nasprotno, da bi se to opravilo v zavodih za izvrševanje kazni, ko je kazen že odmerjena).

2. Povečati bi bilo treba register kazenskih sankcij, kakor na primer: prisilno delo brez odvzema prostosti; skrbstveni nadzor nad polnoletnimi neurejenimi osebnostmi; izgon iz dosedanjega bivališča za osebe, ki so neprilagodljive določenemu družbenemu okolju; oddaja brezdelnežev v zavod za delo in podobno.

3. Za večje število kaznivih dejanj bi bilo treba dovoliti izrekanje sodnega opomina.

4. Pustiti bi bilo treba sodnikom še večjo svobodo pri izbiri sankcij (gornje in spodnje meje zagroženih kazni).

5. Izvrševanje kazenskih sankcij bi bilo treba prepustiti v pristojnost sodišč; prvo-stopno sodišče naj bi določalo tretman in njegove spremembe, pogojni odpust, izredno omilitev kazni itd.

Important Circumstances Affecting Court Sentences

by Janez Šinkovec, President, District Court, Nova Gorica, Slovenia.

The author tried to find out to what a degree the courts try to individualize the sentences they impose. His findings are based on data which have been gathered for 784 criminal cases (1963—1965) in the district court of Nova Gorica and referring especially to aggravating and mitigating circumstances.

The data have shown a strong tendency of using the same penalties (fines pronounced in the same amount, imprisonment pronounced very near the legal minimum). The mitigating circumstances occurred far more frequently than the aggravating ones. Aggravating circumstances occurred six times less than mitigating ones.

The author tried to find out what aggravating and mitigating circumstances the courts take into account. The mitigating circumstances refer mostly to the data the courts find in offender's particulars (without previous criminal record, care for family, youth, advanced age, partisan war veteran, handicapped etc.), or to circumstances referring to the offence (confession, petty consequences of the act, reparation of damage, victim's provocation, good behaviour after the commitment of the offence, alcohol intoxication) and to other circumstances (bad state of health, low economic position, troubles during adolescence, bad company etc.).

The aggravating circumstances also refer mostly to data found in offender's particulars

(previous criminal record and inclination to committing offences) or to circumstances connected with the offence (driving while under the influence of alcohol, the frequency of occurrence of a particular offence, damage to social property, or dangerous manner of execution of the offence etc).

The data prove that the judges take little pains to analyze the offender's personality since a great deal of mitigating circumstances are taken from offender's particulars. The offender's motives are taken into account in a stereotype way and ensue mainly from the offence itself. The degree of criminal responsibility is not explained and the same is true of the culpability.

In the author's opinion, the circumstances really influencing the sentences are the gravity of the offence and the offender's economic conditions. If the offence was not especially dangerous and the offender had no previous record, the conditional sentence was usually imposed.

At the end of his article, the author proposes some measures to be taken for the improvement of the present situation: a) the basis for sentencing of all grave offences should be the analysis of offender's personality; b) the number of penal sanctions should be enlarged; c) the judge's discretionary power to choose a sanction and determine it should be broadened.